

walter benjamin: »estetski ogledik, školska knjiga, zagreb, 1986.

sead alić

Iz nekoliko je razloga misao Waltera Benjamina u našim filozofijskim okvirima još uvijek nedovoljno prisutna: Riječ je o autoru kojem, tek sada, nakon skoro pola stoljeća, Nijemci objavljuju sabrana djela koji je u nas rijetko prevedeni i još rjeđe adekvatno interpretiran; te koji je, uglavnom zbog karaktera svoje misli i različitih misaonih orijentacija u njoj prisutnih, teško prohodan za našu, u pravilu, klasifikatorsku misao. Walter je Benjamin autor koji se kretao između literarne kritike, sociologije, poezije, prevodjenja, kabale, hašiša, filozofije...; koji je s jednakim žarom ulazio u istraživanja razvoja fotografije i, npr. pojavljivanja panorama u izlozima pariških robnih kuća, »ontoloških« kritika Kantove filozofije (na čijim se temeljima kako je smatrao ipak mora graditi buduća, odnosno nadolazeća filozofija). Zahvaljujući ponajviše tekstovima i inicijativama Danka Grlića i Viktora Žmegača u posljednje se vrijeme počelo i u nas ozbiljnije razmišljati o misliocu kojega npr. Heinz Petzold uvrštava među četiri najznačajnija teoretičara »neomarksiističke estetike«.

U jednu od tih inicijativa spada i nova knjiga prijave Benjaminskih tekstova u izboru Viktora Žmegača objavljenih u ediciji »Suвременa misao« ŠKOLSKE KNJIGE iz Zagreba. Uz izuzetno dobar predgovor Viktora Žmegača (istina osim posljednjeg dijela već objavljen u DELU jula 84) u knjigu je uvršteno sedam Benjaminskih tekstova. Prije ostalog tu je prva verzija teksta o Baudelaireu radena za frankfurtski »Casopis za socijalno istraživanje« kojeg je Adorno kao urednik vratio Benjaminu na doradu. Radom na ovom tekstu nastaje »O nekim motivima u Baudelaireu« (prevedeno u Nolitovim »Esejima« Waltera Benjamina). Tu je i »Centralni park«, izvadak iz pasaža onih dijelova koji se uglavnom odnose na Baudelaireu. Naslov ovog teksta uspomena je na nesuđeno Benjaminsko boravište u New Yorku. Benjamin je, naime, u New Yorku trebao stanovati pored Central parka, ali je vlastitom odlukom, 26. rujna 1940. god prekinuo svoje dugogodišnje patnje emigranta i napustio poziciju »posljednjeg intelektualca u Evropi«.

Nadalje, tu je tekst iz 1936. kojega većina interpretira smatra centralnim Benjaminskim tekstom: »Umjetničko djelo u razdoblju tehničke reprodukcije; tekst kojemu se obraćaju svi koji žele potvrditi tezu o Benjaminsovoj osnovnoj misli o smrti tradicionalne umjetnosti. Sumnjajući o »centralne teze«, u kraljevské uvode u filozofiju, preporučujemo podjednako i ostale tekstove: »Mala povijest fotografije«, »Križa romana«, »Što je epsko kazalište« i naročiti tekst o Nikolaju Ljeskovu, »Pripovjedač« u kojem se podastire zanimljiva analiza načina pripovijedanja i dominantnih oblika proizvodnje.

Hegelovo otuđivanje duha u drugobivstvovanju javlja se u Kantovog učenika i propitivače, Benjamina, kao metodička okosnica svakog teksta. Benjamin ne podastire »sva ranija tumačenja« onog o čemu govori, nije samo akademski radnik. On ne daje samo svoja razmišljanja kao protutežu često ispraznim ontološkim klasifikacijama koja proždiru predmet vské promišljanja – on vrši otklone ostavljajući prostor očitavanju. »Neskrivenost« fotografije« nalazi se tako u misaonom srazu aspekata tog fenomena: od tehničkih, preko socijalnih, estetskih, psiholoških... U misaonoj »igri« Waltera Benjamina razotkriva se zapravo unutarnja struktura odnosno sadržaj Hegelovog pojma.

U jednom pismu iz 1931. Benjamin utvrđuje da je njegov način istraživanja i mišljenja okrenut načinu talmudskog učenja o 49 slojeva značenja u svakom odlomku tori. Sekulariziranu verziju objašnjenja u medijski zanimljivom obliku daje Martin Jay: Čitanje jednog Adornovog ili Benjaminskog teksta posjeduje na opasku koju je, kako vele, stavio Jean Luc Godard kada su ga pitali imaju li njegovi filmovi početak, sredinu i kraj. »Da«, odgovorio je, »premda ne nužno tim redosljedom« (*Dijalektička imaginacija*, str. 282).

Nalazeći da su Benjaminske rečenice pisane tako da je svaka za sebe na neki način prva i posljednja, Susan Sontag *aforističnost* kao određuje

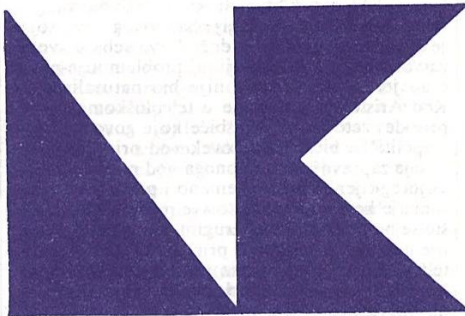
nje ovog stila zamjenjuje odrednicom »zaustavljeni kadar baroka«. »Benjamin«, dodaje Susan Sontag, »verovatno nije preterivao kad je rekao Adornu da je svaka ideja u knjizi o Baudelaireu i Pizu XIX veka 'morala biti istrgnuta iz sfere ludila« (*Bolest kao metafora*, 137).

Odgovarajućim kritičarima Benjaminove misli koji su napadali Benjaminovo takozvano »glorificiranje tehnike« u destrukciji tradicionalne auratske umjetnosti određene kultom, ritualom i austom – Hans Magnus Enzensberger utvrđuje još jedan od atributa Benjaminove misaone djelatnosti, odnosno Benjamina kao modernog mislioca: Benjamin je naime po Enzensbergeru prvi mislilac suvremenih medija. »U stvaranju estetike«, kaže HME, »koja bi bila primerna promjenenom stanju treba početi od dela jedinog marksističkog teoretičara koji je shvatio emancipatorske mogućnosti novih medija« (*Nemačka, Nemačka između ostalog*, vidi 123 – 126).

Ovoj se ocjeni pridružuje i Jan Bruk tvrdnjom da Benjamin »prepoznaje progresivni potencijal masovnih medija za oslobodenje od autoriteta i tradicije i za razvoj demokratskih oblika komunikacije, koji nisu više osnovani na iskustvima sa austom, već na kritičkom argumentu i političkoj svesnosti«. (Jan Bruk: »Beket, Benjamin i moderna kriza u komunikaciji«, *Dalje*, Sarajevo, 1983, br. 5 – 6 str. 52)

Pišući o Benjaminsovom načinu pristupa stvari koju istražuje, Fric J Radac utvrđuje: »... on je zanimljiv na jedan način koji razgaljuje, s onu stranu svake ortodoksije zaljubljen u krhotinu, delić, česticu; običnom nemačkom profesor mora da je i mora – da se diže kosa na glavi pred takvom razuzdanošću, koja, prividno ne birajući, beleži da su 1846. mnogi napamet znali Baudelaireove pesme – u to vreme su bile

● nove knjige ● nove knjige ● nove knjige ●

● nove knjige ● nove knjige ● nove knjige ●

štampane tri; da je Baudelaireov otac imao 60 a majka 26 godina kada su se venčali; da je Baudelaire sa 27 ima sede zaliske; da je Baudelaire u hotelu Pimodan pisao crvenim guščjim perom; da je Baudelaire petnaest godina radio na »Flu-ers du mal«; da su ukupna prava na Baudelaireov opus nakon njegove smrti porasla na 1750 franaka. Ovakvo nešto deluje neozbiljno, u najmanju ruku šašavo. Pa ipak, sve se sabire u jedan zadivljujući Baudelaireov portret: konačno: čitalac učestvuje u uklapanju slika za jednu veoma preciznu intelektualnu biografiju osnivača literarne moderne...« (*Divovska paleta Benjaminskih strasti*, *Dalje*, 1983, br. 5 – 6, str. 60 – 61).

Preskačući niz autora i mjesta koja bitno govore o Benjaminu, navodimo samo još neke akcente pojedinih autora: Tako naprimjer Christoph Hering naglašava Benjaminsovo predjeljenje za ono revolucionarno u životu i teoriji (*Der Intellektuelle als Revolutionar*, Wilhelm Fink Verlag, Munchen, 1979) Herbert Marcuse u svojim kratkim tekstovima o Benjaminu naglašava marksistički karakter Benjaminskih pojmova »spasenje«, »sreća« ili »nada« (Vidi u *Materialien zu Benjamins Thesen 'Über den Begriff der Geschichte*), a Gerhard Kaiser u *Benjamin Adorno, Zwei Studien* pronalazi u najradikalnijim Benjaminskim tezama teološke osnove. Heinz Paetzold u *Neomarksiistische Aesthetik* stavlja Benjamina za bok Blochu, Lukaczu i Adornu zamjerajući mu među ostalim ponajviše što omalovažava tehnicitet autonomnog umjetničkog djela, koji, prema Paetzoldu rezultira redukcioniističkim pojmom estetičke tehnike i neadekvatnim pojmom estetskog iskustva (Vidi *Neomarksiistische Aesthetik I*: Bloch-Benjamin, Schwann, Dusseldorf, 1974. str. 166).

Pred nama su dakle eseji autora koji je, kako je s pravom tvrdio Danko Grlić, pisao izvan okvira tradicionalne estetike. Treba međutim dodati da je riječ o autoru koji je na specifičan, originalan i misaono značajan način pristupao i samoj filozofiji. Upravo stoga što je otvarao prostore jednom novom minuciozno-mozaičkom pristupu koji u onom partikularnom pronalazi smjernice općega, te što je svojim suptilnim književno-filozofijskim misaonim aparatom poništio disciplinarne granice intelektualnog pristupa svijetu – Waltera Benjamina moramo smatrati aktualnim, a njegove *Eseje* pažljivo prostudirati. Pažljivost je uostalom oblik molitve, a u svakoj molitvi ima erotike.

čovjek u modernim naukama (priredio krištof mihaleski)

književna zajednica novog sada, 1986.

alpar losonc

Ova knjiga predstavlja skup predavanja održanih avgusta 1983. godine u letnjoj rezidenciji Jovana Pavla II u Kastelgandolfo, u okviru kolokvijuma »Slika čovjeka u perspektivi moderne nauke«, koji je organizovao Naučni savet Instituta za nauke o čovjeku. Ideja zasnivanja ovakvog instituta potekla je od grupe nemačkih i poljskih naučnika koji već duže vreme saraduju, naročito u Interuniverzitetskom centru u Dubrovniku. Krištof Mihalski koji je priređivač ove knjige i koji je na ovaj način sačinio izvještaj sa prvog kolokvijuma ovog Saveta govori o sledećim ciljevima ove institucije:

- ostvarenje odn. učenja sporazumevanja između članova republike nauka ne opovrgavajući njihove različite perspektive; takvo sporazumevanje danas nipošto nije samorazumljivo
- integrisanje u diskusiju onih argumenata koji se oslanjaju na dosad zanemarivana istorijska iskustva
- prevladavanje duhovne podeljenosti (ideoloških, političkih i verskih) u Evropi odnosno koncipiranje Evrope kao duhovnog jedinstva
- prihvatanje predanja odnosno »razračunavanje sa tradicijom«

Izgleda da središnju ulogu u osnivanju i radu ovog Instituta (i kao predsednik Saveta) imao Hans – Georg Gadamer taj nesumnjivo jedan od najvećih filozofa današnjice, korifej hermeneutičke filozofije, mislilac prihvatanja predaje kao paradigme ljudskog praksisa, obnovitelj platonске filozofije dijaloga kao metode racionalnog-dijaloškog tražnja istine, mislilac koji je uostalom poznat i po organizatorskom radu. Ovdje nalazim za shodno, da zabeležim da je Gadamer 1974. zajedno sa Paulom Foglerom priredio izdanje istraživačkog projekta (u sedam tomova) koji je nazvan »Nova Antropologija« i koji je isto tako sakupio naučnike različitih profila koji se bave sa kulturnom, filozofskom, biološkom, socijalnom itd. antropologijom. U sedmom tomu dotičnog projekta Gadamer je snažno podvukao značaj i smisao ovakvih interdisciplinarnih istraživanja: »ono što je ovde posebno delotvorno, to je integrativna snaga (integrative Kraft) koji polazi od samog iskustva u istraživanju... i koji ne biva apsorbovan kroz zadatku koji se odnosi na »organizaciju nauke« i kroz koordinaciju istraživanja, nego je sakupljen u jedinstvu personalnog znanja« (*Neue Anthropologie*, Band 7). Ovaj pojam personalnog znanja (preuzet od M. Polanija) Gadamer povezuje sa »momentom filozofije« (koji je prisutan u »svakom ljudskom svesnom odnošenju«), što posebno važi za istraživača kao takvog koji stalno reflektira o sopstvenom doprinosu celome i koji na taj način zadovoljava prisutnost »pogleda okrenutog ka celome«. Ovo filozofsko iskustvo je u pozadini ovog interdisciplinarnog projekta, koji cilja na davanje novih impulsa u rekonstrukciji duhovnih tradicija Evrope baš na osnovu ovog »pogleda«. Sa gledišta filozofskog nasleđa, odnosno mogućnosti refleksivnog nadovezivanja istakao bih Huserlovo otvaranje prema prednaučnim iskustvenim dimenzijama, ka svetu života, ka činjenici uključenosti u nauku u sklopu svetu života, u sve ono što određuje perspektivu čovjeka u nauci. Tu postoji jedna »dijalektika« između uključenosti u svet života i »zaborava« toga sklopa, jer kako je Levinas rekao, nauka zaboravlja u uključenost u svet života da bi svoja